Colecția *Viața în Hristos*
Seria de autor „Sfântul Grigorie Palama”

Sfântul Grigorie Palama

SCRIERI III

Cuvinte pentru apărarea celor care se liniștesc în chip sfânt

Traducere din limba greacă veche de Pr. Roger Coresciuc

Studiu introductiv de Marius Portaru

Ediție îngrijită de Pr. Dragoș Bahrim

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2025

Cuprins

Lista de abrevieri 7

Argumentul traducătorului pentru ediția de față 9

Nota autorului studiului introductiv 11

Controversa varlaamită. Studiu introductiv 13

Sfântul Grigorie Palama
Cuvinte pentru apărarea celor care
se liniștesc în chip sfânt

Întrebarea întâi 149

I.1. Al Preafericitului Arhiepiscop al Tesalonicului, Grigorie, Cuvânt pentru [apărarea] celor care se liniştesc în chip sfânt. Primul din primele [din primul rând]. Cu ce scop și până unde este utilă ocupația cu studiile [științele discursive] 151

Întrebarea a doua 181

I.2. Al aceluiași, Cuvânt pentru [apărarea] celor care se liniștesc în chip sfânt. Al doilea din primele [din primul rând] Că celor care au ales să ia aminte le ei înșiși în isihie nu le este fără folos să încerce să își țină propria minte înăuntrul trupului 183

Întrebarea a treia 195

I.3. Al aceluiași, Cuvânt pentru [apărarea] celor care se liniștesc în chip sfânt. Al treilea din primele [din primul rând] Despre lumină și dumnezeiasca luminare și sfânta fericire și desăvârșirea cea în Hristos 197

II.1. Al aceluiași, Cuvânt pentru [apărarea] celor care se liniștesc în chip sfânt. Primul din cele de pe urmă [din seria a doua] 255

II.2. Al aceluiași, Cuvânt pentru [apărarea] celor care se liniștesc în chip sfânt. Al doilea din cele de pe urmă 301

II.3. Al aceluiași, Cuvânt pentru [apărarea] celor care se liniștesc în chip sfânt. Al treilea din cele de pe urmă 333

Al [Sfântului Ioan] Gură de Aur, din Encomionul la întâiul martir Ștefan 416

III.1. Al aceluiași, dare în vileag a absurdităților care rezultă din cea de-a doua [serie] a scrierilor filosofului Varlaam sau despre îndumnezeire 419

III.2 A aceluiași, listă a absurdităților care provin din afirmațiile filosofului Varlaam 463

III.3 A aceluiași, listă a absurdităților care provin din concluziile filosofului Varlaam 491

Indice de autori citați de Sfântul Grigorie Palama 509

Indice de referințe scripturistice 511

Argumentul traducătorului pentru ediția de față

1. Teologia românească beneficiază deja de două traduceri ale *Triadelor* palamite: una, parțială, a părintelui Dumitru Stăniloae, și cealaltă, integrală, a grupului de traducători reuniți sub egida editurii *Gândul Aprins*. De ce am purces, așadar, la o [re]traducere a unui text care este deja receptat de public? În primul rând sunt câteva rațiuni de ordin filologic, nu foarte multe, pe care nu le voi înșira aici. Mai pe scurt, am întâlnit unele lipsuri pasagere pe care ne-am dorit să le îndreptăm. Prin urmare, este de la sine înțeles că, în afara acestor lipsuri corectate, foarte multe fragmente de text ale traducerii mele sunt identice cu opțiunile traductologice anterioare (bineînțeles, cu excepția locurilor unde am regândit textul românesc cu alte opțiuni sau am completat locurile lipsă). Așadar, nu mi-am dorit evitarea cu orice preț a acestor *identități de traducere*, doar pentru a demonstra că am făcut un lucru nou. În concluzie, decizia de a iniția această nouă variantă a *Triadelor* a fost marcată de două aspecte deosebit de importante: pe de o parte, cititorul român beneficia deja de aceste două traduceri excelente; pe de altă parte, acestea prezentau unele mici sincope punctuale. Un studiu separat, dedicat acestor sincope nu ar fi rezolvat problema în ansamblul ei. Ca atare, am decis reluarea textului, având alături și celelalte traduceri existente. O încercare de a retraduce [revizui] *Triadele*, ignorând munca anterioară, ar fi însemnat asumarea unui risc inacceptabil: acela de a nu valoriza opțiuni traductologice excelente.

2. Teologia românească se dorește a fi o teologie fundamentată pe gândirea patristică. În special predica și cateheza contemporană nu ar trebui să se [mai] desprindă de filonul patristic. Am purces, așadar, la această [re]traducere a *Triadelor* și dintr-un imbold

pe care am putea să îl numim didactic-pastoral. Ca profesor de *Catehetică* și *Omiletică* mi-am dorit să văd acest corpus din interiorul lui. Să zăbovesc îndelung asupra diferitelor pasaje pe care le simțeam și le simt pline de miez catehetic. Sunt convins că Sfântul Grigorie Palama poate fi încadrat, fără rezerve, în lista principală a autorilor care pot inspira actul propovăduirii moderne. Problemele rezolvate de dascălul isihast – rolul rațiunii și riscul absolutizării acesteia, posibilitatea relației vii cu Dumnezeu, descoperirea lui Dumnezeu prin împlinirea poruncilor, asumarea trupului ca părtaș la experiența harului dumnezeiesc, rolul Scripturii în cunoașterea lui Dumnezeu, diferența dintre credința rațională și cea a experienței, dialogul cu filozofia, marcarea limitelor științelor, marcarea limitelor teologiei în abordarea chestiunilor de ordin științific, natura adevărului – sunt răspunsuri cât se poate de actuale la așa-numitele noi probleme ale omului modern. Textul *Triadelor* ar trebui să constituie obiect de studiu nu numai pentru studenții Facultăților de Teologie, ci și pentru toți preoții, mirenii și monahii zilelor noastre. Mai ales în contextul avalanșei de pseudo-teologii de natură eterodoxă, gândirea palamită nu ar trebui să lipsească din niciun parcurs formativ, atât al preoților, cât și al laicilor care își doresc să asume în mod onest moștenirea patristică a Bisericii. De-a lungul timpului, am abordat în diferite studii această chestiune, a rolului important al textelor palamite în cateheza, predica și pastorația contemporană. Nădăjduiesc că toate aceste încercări de popularizare a teologiei palamite sunt completate și de textul traducerii de față pe care mi-l doresc a fi un text sursă pentru multe alte dezvoltări teologice ulterioare, atât la nivel personal, cât și la nivelul general al teologiei românești.

Traducerea de față a fost realizată după ediția critică: Panayotis K. Hristou, *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράμματα*, t. I, Tessalonic, 1962, 1988², pp. 359-694. Deși titlul general al cărții de față este *Cuvinte pentru apărarea celor care se liniștesc în chip sfânt*, pe parcursul volumului a fost folosit titlul mai tehnic de *Triade.*

14 septembrie 2025,
Înălțarea Sfintei Cruci

Pr. Roger Coresciuc

Nota autorului studiului introductiv

La invitația Părintelui Profesor Dragoș Bahrim, studiul meu despre disputa teologică dintre Sfântul Grigorie Palama și Varlaam din Calabria, stârnită de acesta din urmă atât la nivel teologic, cât și la nivel politic și numită, de aceea, controversa varlaamită, este retipărit aici fără nicio modificare de substanță față de ediția inițială (= Marius Portaru, „Controversa varlaamită", în Vasile-Adrian Carabă, Ionuț-Alexandru Tudorie (coord.), *Dinamica vieții intelectuale în Bizanțul Paleologilor (1261-1453) sub influența polemicii*, Editura Universității din București, București, 2014, pp. 417-525).

De la apariția acestui studiu, au fost publicate câteva lucrări de anvergură despre teologia Sfântului Grigorie Palama, atât în spațiul românesc, cât și în spațiul internațional: PS Ignatie Trif, *Sfântul Grigorie Palama și teologia energiilor necreate*, ed. a II-a, Spandugino & Horeb, București, 2024; Tikhon Pino, *Essence and Energies: Being and Naming God in St Gregory Palamas*, Routledge, London and New York, 2023; David Bradshaw, *Divine Energies and Divine Action. Exploring the Essence-Energies Distinction*, IOTA Publications, St Paul MI, 2023; Antonio Rigo, *Gregorio Palamas, Tomo aghioritico. La storia, il testo e la dottrina*, Peeters, Leuven, 2021; Norman Russell, *Gregory Palamas and the Making of Palamism in the Modern Age*, Oxford University Press, Oxford, 2019; Katharina Heyden (ed.), *Gregory Palamas'* Epistula *III* în *Studia Patristica* XCVI/22, ed. Markus Vinzent, Peeters, Leuven-Paris-Bristol CT, 2017, pp. 507-563.

Într-un studiu recent (Marius Portaru, „Când a fost redactat *Tomosul aghioritic*?", în Pr. Dragoș Bahrim și Dragoș Mîrșanu (eds.), *Isihasmul bizantin, istorie și spiritualitate*, Doxologia, Iași, 2023, pp. 109-124), am încercat să arăt că argumentele Prof. Rigo în favoarea datării *Tomosului aghirotic* la 16-20 august 1340 nu

sunt definitive, un contracandidat puternic rămânând datarea 16-20 august 1339 (este meritul Prof. Rigo de a fi restrâns datarea la 16-20 august). Datarea *Tomosului* și datarea momentului începutului controversei varlaamite condiționează înțelegerea istorică a acesteia – inclusiv articularea progresivă a conceptelor teologice implicate.

Prin retipărirea studiului de față și prin publicarea unei noi traduceri în română a *Triadelor*, cititorul este chemat să reflecteze asupra unei polemici care a scos la lumină adevăruri fundamentale ale vieții duhovnicești și ale teologiei Bisericii Ortodoxe. Dedic acest studiu tuturor celor care, prin crăpăturile munților sau în zarva orașelor, păstrează vie spiritualitatea filocalică pe pământul României.

6 august 2025,
Schimbarea la Față a Domnului

Marius Portaru

Controversa varlaamită
Studiu introductiv

> Πρὸς τοὺς ἁγίους γὰρ ἴσθι καὶ τὸν πόλεμον ἀνεγηγερμένον καὶ τὴν ὕβριν τῆς διθεΐας ἀναφερομένην [Să știi că împotriva sfinților s-a pornit războiul acesta și s-a adus cu furie acuza de diteism]
>
> (Sf. Grigorie Palama, *Epistola a treia către Akindynos* 21)

Introducere

Acestea trei sunt în Dumnezeu: ființa, lucrările și Ipostasurile dumnezeiești ale Treimii. Unirea cu Dumnezeu, ca împlinire a poruncii celei mai mari, nu se face după ființă, căci Dumnezeu nu Se poate împărtăși după ființă, precum mărturisesc Părinții. Unirea cu Dumnezeu după Ipostas s-a realizat numai în Iisus Hristos: cea de-a doua Persoană a Sfintei Treimi a devenit Ipostasul naturii umane asumate. Cei care se învrednicesc să se unească cu Dumnezeu se unesc după lucrare (*Cap*. *CL* 75). Lucrările dumnezeiești sunt necreate, izvorând din ființa divină necreată (*Cap*. *CL* 73), multiple și diferite una de alta (*Cap*. *CL* 98-104), existând ca atare în Dumnezeu din veșnicie, independent de existența creației (*Cap*. *CL* 72; 132). Lucrările dumnezeiești se împart în mod neîmpărțit creației și rămân pururea nedespărțite de ființa divină, din care izvorăsc și cu care nu se confundă (*Cap*. *CL* 74). Lucrările dumnezeiești sunt numite de Sfinții Părinți „cele din jurul lui Dumnezeu" (τὰ περὶ Θεόν, *Cap*. *CL* 78), care Îi aparțin în mod ființial (φυσικῶς, *Cap*. *CL* 86) și sunt singura sursă a cuvintelor cu care ne referim la Dumnezeu: cuvintele noastre numesc lucrările lui Dumnezeu, nu ființa însăși. Raportul dintre ființa dumnezeiască și lucrările dumnezeiești este cel mai bine descris ca o „distincție în nedespărțire" (τὴν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀδιαίρετον διαίρεσιν, *Cap*. *CL* 81).

Posibilitatea unei relații ontologice a lui Dumnezeu cu creația, fără suprimarea panteistă a creaturilor, este asigurată de lucrările dumnezeiești necreate ca *prezență* participabilă a ființei divine imparticipabile: ele sunt „împărtășiri de Sine" (αὐτομετοχάς, *Cap*. *CL* 87) ale lui Dumnezeu.

Lucrările dumnezeiești aparțin în mod comun celor trei Persoane dumnezeiești și sunt transmise de acestea în mod comun creației, din iubire și în virtutea voinței Lor libere, deși în unele lucrări se poate manifesta mai mult doar una dintre Persoane. Lucrările dumnezeiești nu trebuie confundate în niciun fel cu creaturile, care sunt efectele lor: în timp ce acestea din urmă există prin participarea la lucrările dumnezeiești, fiind aduse prin ele din nimic la existență, cele dintâi nu există prin participare la Dumnezeu, ci izvorăsc *ființial* din ființa divină, fiind necreate și împreună-veșnice cu aceasta (*Cap*. *CL* 88).

Prin afirmarea „distincției în nedespărțire" dintre ființa divină și energiile ei dumnezeiești, care există ca atare în mod ființial și efectiv *în Dumnezeu* (τὴν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀδιαίρετον διαίρεσιν, *Cap*. *CL* 81), nu numai *în mintea umană*, ca un mod creat și limitat al minții umane de a-L gândi pe Dumnezeu – Sfântul Grigorie Palama neagă explicit că distincția dintre ființa și lucrările dumnezeiești există numai în mintea umană în *Cap*. *CL* 136, unde scrie că ființa lipsită de o lucrare distinctă de ea nu poate subzista (ἀνυπόστατος) și nu ar avea decât o existență conceptuală (διανοίας μόνον θεώρημα) – Sfântul Grigorie nu distruge calitatea lui Dumnezeu de a fi simplu (necompus), ci folosește singura expresie care o poate exprima adecvat. În ciuda distincției reale în Dumnezeu dintre ființă și lucrări, Dumnezeu rămâne necompus, deoarece ființa și lucrările nu intră în acel tip de raport parte-întreg caracteristic lucrurilor create, ci Dumnezeu întreg este prezent în întregime în fiecare dintre lucrările Sale, în mod nedespărțit și neîmpărțit. În măsura în care Dumnezeu nu este asemănător niciunui lucru din lumea creată, această distincție în nedespărțire rămâne un mister pentru mintea umană guvernată de legile ei firești, dar iluminată de har aceasta o poate înțelege întrucâtva[1].

[1] *Cf*. Sf. Ioan Gură de Aur, *Περὶ ἀκαταλήπτου* [*Despre Cel de necuprins cu mintea*] 1, 5 (*PG* 48, 705-707).

Preocupat să arate că distincția în nedespărțire este compatibilă cu simplitatea divină, Sfântul Grigorie ne oferă o serie de indicii prețioase, care au la bază o concepție despre simplitate (necompunere) ca fiind o unitate activă, care nu admite în nicio privință în mod absolut contrarii, iar nu o unitate omogenă, impersonală, încremenită, nelucrătoare și inexpresivă. În *Cap. CL* 30 citim că „ceea ce e pentru altul (= lucrarea, ἐνέργεια) nu e niciodată ființa în sine (πρὸς γὰρ ἕτερον οὐδέποτ᾽ ἂν λέγοιτο οὐσία καθ᾽ ἁυτήν)". Astfel, sufletul uman are *viață în sine*, fiind după chipul lui Dumnezeu, dar trupul este viu nu prin sine, ci prin primirea în sine a *vieții ca lucrare* a sufletului. Îngerii, deși nu au trup, sunt totuși compuși din ființa lor și dintr-una din însușirile contrarii, virtutea sau răutatea. Sufletul uman rațional, precizează *Cap. CL* 33, este compus nu fiindcă pe lângă viața în sine posedă și viața ca lucrare, ci fiindcă viața ca lucrare poate fi îndreptată spre cele potrivnice, bunătatea sau răutatea. *Cap. CL* 34 completează această viziune teologică, lămurind că Dumnezeu are bunătatea nu ca însușire, ci ca ființă, El fiind bunătatea absolută, care nu poate primi nicidecum contrarii. Viața, bunătatea, înțelepciunea și cele asemenea sunt cuprinse în mod unitar și simplu în ființa dumnezeiască, cea mai presus de acestea ca izvor al lor. Există o *distincție în nedespărțire* între ființa divină și lucrările ei, prin care Dumnezeu Se manifestă și este prezent El Însuși întreg în creație (*Cap. CL* 81), comunicându-i viața Sa dumnezeiască.

În ordinea cunoașterii, nu lucrările se cunosc din ființă, ci ființa din lucrări (*Cap. CL* 141). Folosind terminologie aristotelică, Sfântul Grigorie precizează că lucrările, deși sunt deosebite de ființa divină, nu sunt accidente, în sensul că acum sunt, iar mai târziu nu mai sunt, sau uneori sunt mai mult, alteori mai puțin. O astfel de schimbare accidentală arată pasivitatea față de factori exteriori care o produc, în timp ce lucrările dumnezeiești sunt desăvârșit nepasive: prin ele, Dumnezeu lucrează numai, fără a pătimi nimic și fără a Se schimba în vreun fel (*Cap. CL* 128). Dacă unii teologi au numit lucrările accidente, le-au numit astfel doar pentru a arăta ca nu sunt identice cu ființa divină, nu pentru a spune că Dumnezeu este supus vreunei necesități sau pasivități (*Cap. CL* 127). Caracterul absolut activ al lucrărilor

Sfântul Grigorie Palama

Cuvinte pentru apărarea celor care se liniștesc în chip sfânt

Întrebarea întâi

De vreme ce i-am auzit pe unii spunând că trebuie căutată îndeaproape înțelepciunea cea din afară și de către monahi, pentru că fără aceasta nu e cu putință să se slobozească cineva de ignoranță și de părerile cele mincinoase, chiar de ar ajunge la nepătimirea cea mai înaltă, și nici [nu va putea] să atingă desăvârșirea și sfințenia dacă nu va aduna de peste tot cunoașterea, mai ales cea din educația elinilor; căci și aceasta este dar al lui Dumnezeu, asemenea celor date prin descoperire profeților și apostolilor, și prin ea se adaugă sufletului cunoașterea „celor ce sunt" și se împodobește [facultatea] cognitivă, care este mai bună [înaltă] decât toate puterile sufletului; și [nu numai că aceasta] alungă orice altă răutate din suflet – căci toată patima se naște și se întărește prin ignoranță[1] –, dar îl și conduce pe om la cunoașterea lui Dumnezeu, căci nu este cu putință a-L cunoaște pe Dumnezeu în alt fel decât prin zidirile Sale. [Așadar], de vreme ce i-am auzit zicând acestea, nu am fost deloc convins, mica mea experiență în viețuirea monahicească arătându-mi cu totul contrariul. Însă nu am putut să mă apăr împotriva lor, pentru că ei spun cu un cuvânt și mai înalt că „nu ne ocupăm simplu numai cu tainele firii, și [nu doar] măsurăm ciclul cerului și cercetăm mișcările contrapuse ale astrelor și alergăm după conjuncții, distanțări și răsărituri ale acestora și cele care rezultă din acestea și ne mândrim foarte tare cu ele, ci, pentru că rațiunile acestora [sunt] în Mintea cea dumnezeiască, primă și creatoare, iar chipurile [imaginile] rațiunilor din [Mintea] aceea sunt în sufletul nostru, ne străduim, așadar, să cunoaștem [acestea] și să ne slobozim pe noi înșine, prin metode distinctive, silogistice

[1] Am ales acest termen ca fiind sinonim cu „neștiință" sau „necunoaștere" [n. trad.].

și analitice[2], de întipăririle ignoranței, și astfel să fim, după asemănarea Făcătorului, și câtă vreme trăim, și după moarte". Așadar, pentru că am socotit că nu sunt capabil să răspund acestor [cuvinte], am tăcut atunci înaintea lor. Acum însă cer de la tine, părinte, să mă înveți cuvintele pentru [apărarea] adevărului, ca să fiu gata, potrivit Apostolului, *să dau cuvânt despre nădejdea care e în noi*[3].

[2] *Cf.* Varlaam din Calabria, *Epist.* I, *ad Palamam* (ed. Schirò, p. 262); *Epist.* III, *ad eodem* (ed. Schirò, pp. 287-288).

[3] I Pt. 3, 15.

I.1.
Al Preafericitului Arhiepiscop al Tesalonicului, Grigorie, Cuvânt pentru [apărarea] celor care se liniștesc în chip sfânt. Primul din primele [din primul rând] Cu ce scop și până unde este utilă ocupația cu studiile [științele discursive][4]

Primul răspuns

I.1.1. Frate, ca să vorbesc ca apostolul, *bine este a întări* [*a adeveri*] *inima prin har*[5]. Și cum ar putea cineva să arate prin cuvânt binele care este mai presus de cuvânt? Trebuie așadar să-I mulțumești lui Dumnezeu, Care ți-a dat un astfel de har, care nici prin minte nu le trece celor care socotesc că prin prisosul înțelepciunii cunosc toate. Și chiar de nu vei putea să le răspunzi împotrivă, știind într-adevăr că nu caută adevărul, nu trebuie să te mâhnești. Căci tu, convins fiind prin lucru [realitate], vei fi cu totul și în orice situație, pentru totdeauna, neclintit și neschimbat, având cu tine temelia statornică a adevărului. Iar cei care se sprijină pe dovediri logice, cu siguranță vor fi răsturnați, chiar dacă nu acum de către tine. Căci „tot cuvântul se luptă cu un [alt] cuvânt [biruie un alt cuvânt]”[6], adică este și luptat, și este cu neputință să găsești cuvântul învingător până la sfârșit, astfel încât să nu [se întrezărească] propria lui înfrângere. Și aceasta au arătat-o și [filosofii] elinilor,

[4] Folosim aici această traducere, deși sensul termenului este vast. Ideea capitolului este aceea că absolutizarea educației profane a reprezentat una dintre principalele erori ale filosofiei varlaamite [n. trad.].

[5] Evr. 13, 9.

[6] *Cf. infra*, *Triade* I, 2, p. 183, ș.u.; I, 3, 13, p. 212.

și înțelepții care îi urmează, răsturnându-se încontinuu unii pe alții și fiind răsturnați unii de către alții printr-o demonstrație a cuvântului care pare mai bună.

I.1.2. Așadar, celor care se iau toată viața lor după aceștia și vânează cunoaștere din educația cea din afară și care atâta o mai laudă, după ce le-ai zis acestea, în chip îndeajuns și potrivit, [după] cum mi se pare mie, le vei spune că „din acestea, preaiubiților, nu vă veți agonisi cunoaștere, ci mai degrabă necunoaștere". Căci după cum cei care doresc slava de la oameni și fac totul pentru aceasta își agonisesc mai degrabă necinste decât cinste, dat fiind că nu tuturor le plac aceleași lucruri, în același fel, și cei care vânează cunoașterea de la înțelepții cei din afară se vor bucura mai degrabă de necunoaștere – potrivit spuselor acelora –, decât de cunoaștere. Căci părerile [lor] diferă între ei și sunt în dezacord unele cu altele, și cei care sunt împotriva fiecăreia [dintre aceste păreri] sunt mai mulți decât cei care o admit. Iar a crede cineva dintre aceștia că a putut să afle rațiunile [care sunt] în Mintea Creatoare, să nu fie și foarte greșit! *Căci cine a cunoscut mintea Domnului?*[7], zice apostolul. Iar dacă nu le-a [putut] afla pe acestea, nu poate vedea din înțelepciunea cea din afară nici chipurile lor din suflet. Așadar, cunoașterea care vânează, plecând de la această înțelepciune, ceea ce este *după chipul cel dumnezeiesc*, este o cunoaștere mincinoasă. Prin urmare, sufletul care o are pe aceasta nu va deveni prin ea asemănător Adevărului în sine, și nici nu ar putea să fie condus către adevăr plecând de la această [cunoaștere]. Din această pricină deci este deșartă și lăudăroșenia celor care se mândresc cu ea. Să-l asculte pe Pavel, care numește *înțelepciune trupească*[8] [înțelepciunea] cea din afară și care cheamă *minte a trupului* [*închipuire trupească*][9] *cunoașterea care îngâmfă*[10]. Așadar, cum va putea înțelepciunea trupului să ofere sufletului ceea ce e *după chipul*? *Priviți*, zice, *chemarea voastră. Că nu mulți sunteți înțelepți după trup, nu mulți puternici, nu mulți de neam bun*[11]. Deci, după cum no-

[7] Rom. 11, 34.
[8] II Cor. 1, 12.
[9] Col. 2, 18.
[10] I Cor. 8, 1.
[11] I Cor. 1, 26.

bleţea trupului şi puterea nu ar putea să facă sufletul puternic şi nici să-l înnobileze, la fel nici înţelepciunea trupului nu va face înţeleaptă cugetarea. Şi, într-adevăr, începutul înţelepciunii este a cunoaşte Înţelepciunea[12], astfel încât [să se poată] distinge şi prefera în locul celei de jos, pământească şi de niciun folos, pe cea de mare folos, cerească şi duhovnicească, care [vine] de la Dumnezeu şi se îndreaptă către Dumnezeu şi care îi face pe cei care o dobândesc asemenea [de aceeaşi formă] cu Dumnezeu.

I.1.3. Totuşi, de vreme ce, după cum zic şi aceia, în noi sunt chipurile raţiunilor din Mintea Creatoare, ce este aceea care, de la început, a făcut nefolositoare [aceste] chipuri? Nu păcatul şi fie ignoranţa, fie dispreţuirea a ceea ce trebuia făptuit? De ce nu le vedem fără să fim învăţaţi, dacă sunt întipărite în noi înşine? Nu pentru că partea pătimitoare a sufletului, răzvrătindu-se în chip rău, le-a strâmbat şi a tulburat partea lui văzătoare [de discernere] şi a îndepărtat-o de frumuseţea arhetipală? Ca atare, de [partea] aceasta, mai mult decât orice, trebuie să se îngrijească cel care vrea să aibă sănătos [acest] *după chipul* şi să aibă şi cunoaşterea adevărului, şi trebuie să stea departe de păcat şi să înţeleagă legea poruncilor prin făptuire, şi să se ţină de toată virtutea şi, prin rugăciune şi vedere adevărată, să se întoarcă la Dumnezeu. Căci, fără curăţie, chiar dacă ai învăţa [toată] filosofia naturală, de la Adam până la sfârşit, nu vei fi mai puţin nebun decât înţelept, ba chiar vei fi şi mai mult [nebun]. Însă fără aceea, curăţindu-ţi şi slobozindu-ţi sufletul de obiceiurile şi de dogmele rele [doctrine rele], vei dobândi înţelepciunea lui Dumnezeu care a biruit lumea şi vei rămâne în veci cu *Dumnezeu, Singurul Înţelept*[13], veselindu-te. Şi zic de „dogme" nu [referindu-mă] la cele despre mărimea şi mişcarea cerului şi a corpurilor cereşti, sau la cele care rezultă din pricina acestora, nici la cele despre pământ şi care ţin de pământ, şi la metalele tezaurizate în acesta, şi la pietrele strălucitoare, şi nici la cele care se întâmplă în văzduh în urma dublei degajări [a vaporilor]. Căci, [de fapt], a îndrepta tot zelul şi toată căutarea umblând după ştiinţa unor astfel de lucruri este o alegere

[12] *Cf.* Pilde 1, 7.
[13] Rom. 16, 27.